

ביאורים

כפי שראינו אתמול, הגדרת עיקרי האמונה צריכה זהירות רבה, כיוון שמי שאינו מאמין באחד מהם נחשב לכופר ואין לו חלק לעולם הבא. למשל, אחד מעיקרי האמונה שהביא הרמב"ם הוא האמונה בביאת המשיח, אך מצינו שאחד מחכמי התלמוד, רבי הלל שמו, אמר: "אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו" (סנהדרין טז). דבריו מוכיחים שהוא לא האמין בביאת המשיח. איך ייתכן שלא הוקיעו אותו, ואף הביאו את דעתו בתלמוד?

רבי יוסף אלבו מביא פרשנות, שלפיה רבי הלל אינו כופר בביאת המשיח. הוא מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ויתכן, אפילו, שגם הוא סובר שאמונה זו היא מעיקרי היהדות. המקור לכך הוא המסורת מדורי דורות, אך לדעתו אי אפשר להביא ראיה לביאת המשיח מהכתוב בתנ"ך. כדי להבין זאת נתבונן בפרק יא בישיעה. פרק זה מתאר את תכונותיו והנהגתו של מלך גדול וצדיק בעם ישראל. ההבנה המקובלת היא שמדובר על המשיח העתידי: "וְנִחַה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חֶקְמָה וְבִינָה" (ישעיה יא, ב-ד). התיאור ממשיך בעניין היחסים הבינלאומיים בין המשיח לאומות העולם, ואת הכבוד העצום שירחשו לו: "וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא שֶׁרֶשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עָמַד לְנֶס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ וְהָיְתָה מְנַחְתּוֹ כְּבוֹד" [שם י].

הפסוקים ממשיכים לתאר את קיבוץ הגלויות שיהיה בזמנו: "וְנִשְׂאָ נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבֶעַ פְּנוּתָיו הַיִּתֵּה לוֹ כְּבוֹד גָּדוֹל. בְּדֶרֶךְ כָּלֵל, הַכְּבוֹד הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁל הַמֶּלֶךְ נִשְׁעָה כְּאִשֶּׁר הוּא הוֹלֵךְ בְּרֵאשׁ צְבָאוֹתָיו לַחֲלָם. חֻזְקִיהוּ לֹא נִלְחַם נֶגַד סִנְחַרִּיב, אֲלָא נַח בְּבֵיתוֹ. בְּאוֹתוֹ זְמַן כְּבוֹדוֹ הוֹשֵׁף בְּעֵינֵי הַגּוֹיִים, אֲךָ כְּאִשֶּׁר רָאוּ אֶת הַנֶּס הַגָּדוֹל - מוֹת כָּל חֵיל הָאוֹיֵב, עַלֵּה כְּבוֹדוֹ מַעֲלָה מַעֲלָה. כְּאִשֶּׁר אִירָעַז הַתַּרְחֹשׁ, רַבִּים מֵעַם יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָיוּ בְּגוּלָה עֵלּוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, זֶה פִּירוּשׁ קִיבוּץ הַגְּלוּיֹת שֶׁמִּתּוֹאֵר בַּפְּסוּקִים. פִּירוּשׁ זֶה מְחוּבֵר לַפֶּשֶׁט הַפְּסוּקִים וְכך מְפָרְשִׁים אֶת הַפֶּרֶשׁה הַזֹּאת גְּדוּלֵי פֶשֶׁט הַמִּקְרָא.

אך לא ניתן להסביר כך את דעתו של רבי הלל. בהמשך הגמרא, שבה מוזכרת דעתו, חז"ל אומרים שימחול לו ה' על דעתו השגויה. אם באמת רבי הלל סובר שהמשיח בוא יבוא, אך מפרש אחרת את הפסוקים, לא היו אומרים חז"ל שהוא חוטא! אין בעיה להאמין באמונה נכונה ולחלוק על המקור שלה. ומכאן, שאין ביאת המשיח עיקר שהכופר בו כופר בתורה כולה, כמו שאמר הרמב"ם. אנו צריכים למצוא עיקרים שעליהם עומדת כל האמונה היהודית.

הרחבות

כפירה שאינה כפירה

דעת רבי הלל הוא שאין מן הפתובים... הכרח על ביאת המשיח, אלא שמצד הקבלה היה מאמין בביאת הגואל. על פי רבי יוסף אלבו, אך שהלל סבר שאין ראיה מן הפסוקים לביאת המשיח, אין הוא נחשב ככופר מכיוון שהאמין בביאת המשיח על פי המסורת.

אולם הרדב"ז חלק על הבנה זו וכתב שרבי הלל אכן סבר שלא יבוא המשיח אלא שאין הוא נחשב ככופר כיוון שהגיע למסקנה זו בעקבות טעות עיונית: "מי שטועה באחד מעיקרי הדת מחמת עיונו הנפסד שלא נקרא בשביל זה כופר. והרי הלל היה אדם גדול וטעה באחד מעיקרי הדת שאמר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. ומפני זה הטעות לא חשבוהו כופר חס ושולם, דאם לא כן איך היו אומרים שמועה משמו? והטעם מבואר כיוון שאין כפירתו אלא מפני שחושב שמה שעלה בעיונו אמת, ואם כן אנוס הוא ופטור" [שו"ת רדב"ז ד, קפז].

אולם אף שהלל לא נחשב לכופר, כתב החתם סופר שאין הלכה כמותו ואסור לסבור כדעתו: "האומר אין משיח וקים לי (ברור לי) כרבי הלל הרי הוא כופר בכלל התורה, דכילי (שהכריעה) אחרי רבים להטות כיוון שרבו עליו חכמי ישראל ואמרו דלא כוותיה (כמותו) שוב אין אדם ראוי להמשך אחריו" [שו"ת חתם סופר ב, שנו].

על פי דברים אלה ניתן ליישב את קושיית רבי יוסף אלבו על הרמב"ם שלא ייתכן שהאמונה בביאת המשיח היא עיקר, שכן רבי הלל כפר בביאת המשיח! שכן על פי הרדב"ז אף אם רבי הלל כפר בביאת המשיח אין הוא נחשב לכופר מכיוון שהגיע לטעות זאת מתוך עיונו. אולם גם לשיטת הרמב"ם ניתן לומר שאחרי שהוכרע שלא כרבי הלל, הסובר כמותו נחשב לכופר.

וְיֵשׁ מְשִׁיבִים^ו בְּזֶה וְאוֹמְרִים כִּי רַבִּי הֲלַל לֹא הָיָה כּוֹפֵר בְּעֵקֶר הַמְּשִׁיחַ, חֲלִילָה, אֲבָל דָּעָתוֹ לּוֹמֵר שֶׁאֵין לָהֶם מְשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל מֵהַכֶּרֶחַ הַפְּסוּקִים^ז, כִּי כָל הַפְּרָשׁוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ בִישְׁעֵיהוּ עַל הַמְּשִׁיחַ, כְּמוֹ: "וַיֵּצֵא הַטָּר מִגְזֵעַ יִשְׂרָאֵל" [יא, א] וְדוֹמְיָהוּ, לֹא נֶאֱמָרוּ אֲלָא עַל חֻזְקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְנִתְקַיְּמוּ הַנְּבוּאוֹת הַהֵן בְּיָמָיו. וְיֵשׁ שֶׁאֵמְרוּ הַכְּתוּב: "שֶׁרֶשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עָמַד לְנֶס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ" [שם, י]. נֶאֱמָר עַל מִדְרָךְ בְּלֶאֱדָן בְּכָל בְּלֶאֱדָן מֶלֶךְ בְּכָל שְׁשֻׁלַח סְפָרִים וּמְנַחָה אֶל חֻזְקִיהוּ [שם לט, א]. וְיֵשׁ שֶׁנֶּאֱמָרוּ: "וְהָיְתָה מְנַחְתּוֹ כְּבוֹד" [שם יא, י]. נֶאֱמָר עָלָיו גַּם-כֵּן - כִּי מִדְרָךְ הַגְּבוּר אוֹ הַמֶּלֶךְ לְצֵאת לְקִרְאָת נֶשֶׁק וְלַהֲלָחֵם בְּאוֹיְבָיו לְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמּוֹ וְלִסְכֹּן נַפְשׁוֹ בְּעֵדָם, וְכִשְׁיָשֵׁב בְּמִנְחוֹת שֶׁאֲנָנוּ^ח לְמַקְצְעוֹת הַמְּשִׁכָן^ט הוּא גְּנָאֵי גְדוֹל אֵלָיו, עַד שֶׁנִּבְחַר לוֹ הַמְּנוֹת מִשִּׁיבֵל הַגְּנוּת הַהוּא; שֶׁכֵּן עָשָׂה שְׂאוֹל, שְׁעַם-הַיּוֹתוֹ יוֹדַע שִׁמּוֹת בְּמִלְחָמָה, כְּמוֹ שֶׁאֵמְרוּ לוֹ שְׂמוּאֵל: "וּמַחַר אֲתָה וּבְנִיךְ עַמִּי" [ש"א כח, יט], לֹא נִמְנַע מִלְצֵאת לְמִלְחָמָה, כְּדִי לְהַצִּיל מִן הַגְּנוּת הַזֶּה. וְחֻזְקִיהוּ, הָיוּ מְגַנְנִים אוֹתוֹ כָּל הָעוֹלָם עַל שֶׁנִּסְגַּר בִּירוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה יוֹצֵא לְמִלְחָמָה; אֲבָל כְּשֶׁרָאוּ הַנֶּס הַגָּדוֹל שֶׁנִּשְׁעָה לוֹ בְּמִיתַת סִנְחַרִּיב וְחֵלְלֵי, נִתְגַּלָּה כִּי מַה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹצֵא לְמִלְחָמָה הָיָה לְהִיּוֹתוֹ בּוֹטַח בַּה' שֶׁיִּלְחַם מִלְחָמוֹתָיו. וְלָזֶה הָיְתָה הַמְּנוּחָה הַהִיא כְּבוֹד גְּדוֹל אֵלָיו, שֶׁיִּדְעוּ כָּל הָעוֹלָם שֶׁהִיא צְדִיק גְּמוּר וְאֵהוּב לְפָנָיו ה', וְלִפְיָךְ יִתֵּן לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לְבוֹ וְיִלְחַם בְּעֵדוֹ; מַה שֶׁאֵין פֶּן בְּשֶׂאֵר הַמְּלָכִים שֶׁאֵין הַמְּנוּחָה כְּבוֹד לָהֶם. וּבִסְבֵּת הַתְּפָרֶסֶס הַנֶּס הַגָּדוֹל הַזֶּה, כָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ לְאֲשׁוּר אוֹ שִׁבְרָחוּ לְכוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפְתָרוּס וְשֶׁאֵר הָאֲרָצוֹת - שָׁבוּ לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמָר: "וְהָיְתָה מְסֻלָּה לְשֶׂאֵר עַמּוֹ" וגו' [ישעיהו יא, טז], וְעַל זֶה-הַדְרָךְ הוּא הַמְּשִׁיחַ כָּל הַפְּרָשָׁה. וְכֵן פְּרָשָׂה רַבִּי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן וְבֶן-בְּלַעַם וְזוֹלָתָם מִן הַפְּשָׁטִים. וְהָיָה נִרְאֶה לְפִי-זֶה לּוֹמֵר כִּי דָעַת רַבִּי הֲלַל הוּא שֶׁאֵין מִן הַכְּתוּבִים שֶׁבָּאוּ בִישְׁעֵיהוּ וּבְנִבְיָאִים הַכֶּרֶחַ עַל בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, אֲלָא שֶׁמִּצַּד-הַקְּבֻלָּה^י הָיָה מֵאֲמִין בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל^י, וְלָזֶה לֹא הָיָה יוֹצֵא מִקְּלָל יִשְׂרָאֵל וְלֹא נִמְנָה בְּכָלֵל הַפּוֹשְׁעִים.

אבל אין זה בפשט, שהרי קשה לשיבו עליו בתלמוד, אמרו: שרא לה מרה לרבי הלל, כלומר: דיחית ההסבר ימחול לו הקב"ה [רש"י, סוכה לב:] - מקלל שהחזיקו אותו בחוטא על סברתו; ולא היו מחזיקים אותו בחוטא על-היותו מכחיש ראיות הפסוקים אם היה מאמין פן על-פי הקבלה, כמו שיתבאר במאמר הרביעי [פמ"ב].

אלא שבלי-ספק רבי הלל לא היה מאמין בביאת המשיח כלל, ואף-על-פי-כן לא היה נמנה בכלל הכופרים, לפי שאין "ביאת המשיח" עקר לתורת משה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל, כי כבר יציר^ו מציאותה זולתו^ז. ואמנם הוא עקר פרטי לדת הנוצרים, שלא יציר מציאותה זולתו. והיא אמונה, ראוי לכל בעל דת יהודית להאמינה, כמו ש"חידוש העולם יש מאין" היא אמונה, ראוי לכל בעל דת אלהית להאמינה, אף-על-פי שאינו עקר לדת האלהית. כי מי שיאמין שיש חמר ראשון קדום^ח, ממנו נהוהו כל הנמצאים ברצון הבורא, אף-על-פי שאינו כופר בעקר לפי דעת הרמב"ם ז"ל שלא מנאו בעקרים, מכל-מקום הוא חוטא. וכן רבי הלל היה חוטא לפי שלא היה מאמין בביאת הגואל, אבל לא היה כופר בעקר. וזהו דעת האחרונים, שלא מנו ביאת המשיח, ולא אמונת החידוש, בעקרים.

* ראה שו"ת חת"ס, ח"ב י"ד, סי' שנו.